

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

המדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע עקב תשפ"ו

להתפלל או להתנפל?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

לאחר חטא העגל, הכתוב בפרשתנו מדגיש, וחוזר ומדגיש **להתנפל** במשמעות של **להתפלל**:

"וְאַתָּה פֶּשַׁע בְּשָׁנִי הִלַּחַת וְאַשְׁלַכְתָּ מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאַשְׁבַּרְם לְעֵינַיִם: וְאַתָּה נִפְלַל לִפְנֵי יְקֹנָק כְּרָאשָׁנָה אֲרָבָעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וַיְמִים לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל חַטֹּאתֶיךָ אֲשֶׁר חָטַאתָם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי יְקֹנָק לְהַכְעִיסוֹ: ... וְאַתָּה נִפְלַל גַּם בְּעַד אֲהֶרֶן בַּעַת הַהוּא: ... וְאַתָּה נִפְלַל לִפְנֵי יְקֹנָק אֵת אֲרָבָעִים הַיּוֹם וְאֵת אֲרָבָעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי כִּי אָמַר יְקֹנָק לְהַשְׁמִיד אֶתְּכֶם: וְאַתָּה נִפְלַל אֶל יְקֹנָק וְאָמַר אֲדֹנָי יְקֹנָק אֵל תִּשְׁחַת עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגֹדְלֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה" (דברים ט, יז-כו).

תקופת השנה המתוארת בפסוקים אלה, החלה בשבעה עשר בתמוז והסתיימה ביום הכיפורים, כמו שהסביר המדרש: "ו**אתנפל** לפני ה' כראשונה. מלמד שמאה ועשרים יום רצופין היה משה בלא מאכל ומשתה. מ' הראשונים שנאמר כראשונה. ומ' יום **שהתנפל** ומ' בלוחות האחרונים. הראשונים הושלמו ביום בתמוז. והאמצעיים הושלמו בראש חודש אלול. והאחרונים ביום הכפורים" (פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) דברים דף יד ע"א).

אנחנו נמצאים בימים אלה בתקופה האמצעית. כלל נקוט בידי הלשונאים, ככל שהמושג חשוב יותר בחיי חברה דוברת לשון מסוימת, כך יהיו יותר דרכים לבטא אותו (לאסקימואים עשרות ביטויים המתארים שלג).

המדרשים מונים דרכים רבות מאוד בשפה העברית לבטא מצב של תפילה.

נביא בקיצור שני מדרשים העוסקים בנושא: "עשרה לשונות נקראת **תפילה**:

1. זעקה. 2. שוועה. 3. נאקה. 4. ביצור. 5. וקריאה. 6. רינה. 7. ופגיעה. 8. ניפול. 9. פילול. 10. עתירה. (נוסח אחר)
11. עמידה. 12. חילוי. 13. תחינה. (ספרי דברים פרשת ואתחנן פיסקא כו).

"א"ר יוחנן עשרה לשונות נקראת **תפילה** ואלו הן, 14. צעקה. 15. ותחנונים. (כמופיע בתחילת הפרשה הקודמת ואתחנן)" (דברים רבה פרשת ואתחנן פרשה ב סימן א, במדרשים המלאים מובא מקור לכל ביטוי, עיי"ש).
אם כן מצינו עוד חיזוק לכך שהתפילה אמורה לתפוש מקום חשוב מאוד בחיינו הרוחניים.

נשתדל עתה להבדיל ולהבחין בין שני המושגים:

אין לשער את חשיבות התפילה (כדאי לעיין היטב בהרחב דבר לנצי"ב, במדבר כ, יג).

הקשר לבית הכנסת "מקדש המעט" מהווה חלק חשוב מאוד בחיינו של כל יהודי, ובהווייתו הרוחנית (עיינו גם בספרים החדשים "צפנת שמואל-מלכות דוד" כרך ב עמ' 369-356).

לתפילה בציבור הרבה מעלות. (ניתן ללמוד על כך בעומק בתוכנית "מורנו" תפילה וברכות יחידות 10-12).

הצורך במקום תפילה מסודר וראוי, מורגש מאוד, במיוחד כאשר כל קהילה מכינה את עצמה לקראת סליחות אלול וחגי תשרי, המכונים גם ימים נוראים. יתכן ודווקא שעה זו קוראת לנו לחשב מסלול מחדש, בנושא מקום וחשיבות התפילה ובית הכנסת בחיינו.

בואו ונשאל את עצמנו, כמה שאלות נוקבות:

האם אנחנו מצליחים להתרכז בתפילה ולהתפלל מתוך כוונה?

כמה פעמים ענינו על ברכתנו של שליח הציבור בחזרת הש"ץ?

מה מידת ההשקעה שלנו כדי שהתפילה תהיה חוויה מרוממת עבור ילדינו ובני קהילתנו?

מה עשינו כדי למשוך אל בית הכנסת גם רחוקים?

כמה פעמים הפכנו את זמן התפילה לזמן שיחה חברתית, עם השכן מימין ומשמאל, מלפנים ומאחור?

האם זה נכון לקרוא את עלוני השבת, שברובם הגדול הביאו את כיכר השוק לתוך זמן התפילה, ולתוך מה שכינו חכמים "מקדש מועט"? (והפכו לאחד מכלי הפרסום והשיווק המסחריים החזקים ביותר בציבור שלנו!)

עד כאן בנושא של **להתפלל**.

נעבור עתה **להתנפל**.

ההפגנות המתרחשות כמעט מדי ערב, מביאות לידי ביטוי אי הסכמה עם החלטות של גופי השלטון, עד כאן סימן מובהק לדמוקרטיה. אבל נדגיש, אין כל קשר בין דמוקרטיה לאלימות ושנאה, ההפך הוא הנכון, הוא פוגע בעיקרון החופש להביע דעה).

על כן לצערנו ולבושתנו, ההפגנות מכל הכיוונים, הפכו למקום **התנפלות** המביאה לידי ביטויי שנאה אלימים, והאצבע המאשימה מופנית כלפי האחר בלבד. **ההתנפלות** כוללת גם חסימות כבישים, שיש בהן פגיעה בציבור הרחב מבחינת פיקוח נפש (גם אמבולנסים נחסמים), מבחינת גזל זמן והן מבחינת נזקים בלתי ניתנים לתיקון, של אי הגעה לאירועים משפחתיים חשובים ביותר וחד פעמיים. **ההתנפלות** כוללת במקרים רבים הרמת יד שהכתוב מגדירה כרשע (שמות ב, יג).

חלק מההפגנות כוללות השחתת רכוש ציבורי ופרטי, עבירה המונעת את הגעת התפילה למקום הנכון. הדיבור המפלג שולט באירועים אלה ומי יכול לקחת אחריות על התוצאות?

רק חסרי אחריות ציבורית ולאומית נוטלים אחריות שכזאת על עצמם!

הקב"ה אוהב אותנו מחוברים וערבים זה לזה!!!

התנפלות, מכל סוג שהיא, חייבת להיפסק לפני שח"ו יהיה מאוחר מדי!!!

נתפלל שתפילותינו יתקבלו ברצון לפני אדון כל.

שהקב"ה יעזור לנו להתחזק בתפילותנו - "בין אדם למקום", ולתקן את דרכינו גם בתחום "בין אדם לחברו", תחום חשוב ויסודי כל כך של חיינו, עוד יותר בתקופה זו של השנה בין תשעה באב ליום הכיפורים.
(רק בתפילות של שני מועדים אלה אנו מזכירים את האסון הנורא של הריגת עשרת הרוגי מלכות, בעקבות חטא מכירת יוסף, השייך לתחום של "בין אדם לחברו").

נפסיק להתנפל.

הבה **נתפלל** כי נזכה, בזכות זאת, לשמוע קול שופר גדול, כבר בראש חודש אלול הקרוב, וביום הכיפורים, הבא עלינו לטובה, גם את בשורת "סלחתי" (ביננו לבין עצמנו ומן הקב"ה אלינו).

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לַעֲלֹי לִי זְשַׁמַּת

הרב **משה מרדכי ארנרייך**

א"י בניסן תשפ"ה

לע"י **הנופלים במערכה להגנת המולדת הי"ד**

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	פרופ' ישראל ושלומית אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג / ט' בחשוון תשפ"ו הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א הרב ראובן וחייה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר ב' תשפ"ד	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן כ"א באדר א' תשע"ד
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט' בכסלו / ט"ז אלול	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תשס"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טובע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב
גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי כ"ב בסיוון תשפ"ג	גב' בלהה מרמרוש א' באב	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

WWW.ERETZHEMDAH.ORG / Tel: 02-5371485 / טל: 02-5371485 / info@eretzhemdah.org

חמדת הכשרות

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

כיצד משערים בליעת סכין במאכל חריף

הראשונים נשאלו אם מותר לקנות מיץ לימון מן הגויים. לכאורה הנכרי אינו מערב במיץ שום דבר אחר, ואם כך אין הבדל בין כל פרי אחר ובין המיץ. הבעיה היא שאיננו יודעים באיזה סכין חתכו את הלימונים. בימינו רחוק הוא שבייצור תעשייתי ישתמש בסכין שאינה ייעודית אך ורק לחיתוך של הפירות הללו. אך בעבר סביר מאוד שהנכרי השתמש בסכין אקראית שהייתה לו, ואיננו יודעים למה שימשה הסכין בעבר. מסתבר שהסכין אינה בת יומה (בדרך כלל זה המצב), ומן הסתם נקייה (גם נכרים לא רוצים טעם של שומן (אסור) בתוך מיץ הלימון שלהם). הבעיה היא שהלימון חריף, ולפי הפסיקה האשכנזית **שלמדנו בעבר**, החריפות, יחד עם דוחק הסכין, משביחה את הטעם בסכין ומבליעה אותו בלימון. אם כך, יש להניח שלימון שנחתך על ידי סכין סתמית של נכרים בלע טעם אסור שהיה בסכין קודם לכן.

שבולי הלקט מביא בשם הרי"ד שאכן שניים שלושה לימונים ראשונים יאסרו. אך לא יהיה מספיק טעם בסכין לאסור את כל הלימונים, ואחרי שהנכרי ערבב את כל מיץ הלימון יחד, הלימונים הראשונים בטלים ביחס לשאר הלימונים. הבה"ח (נורה דעה סימן צו) חולק על היתר זה. הוא אומר שאיננו יודעים כיצד טעם הסכין יוצא לתוך הלימונים. נניח שהנכרי חותך עשרים לימונים. איננו יודעים כיצד הטעם שבסכין עבר לכל לימון. אם כך, בשלב זה, אחרי החיתוך, לפנינו עשרים לימונים חתוכים, ועלינו להתייחס לכל לימון כאסור בפני עצמו. במטבע לשון בה השתמשנו בעבר – החתיכה עצמה נעשתה נבלה. מתייחסים אל הלימון עצמו כאסור.

אך הרמ"א עצמו מתיר, והש"ך מתחקה אחר הטעם לכך. הוא מציע מספר ספקות: ראשית, איננו יודעים אם הסכין עצמה בלעה איסור בעבר. שנית, גם אם הסכין הייתה בשימוש, לא ברור שהסכין פולט את מה שבלוע בו (בפעם הקודמת למדנו שלפי חלק מהראשונים החשש הוא רק לממשות איסור הנמצא על גבי הסכין). שלישית, **למדנו בעבר** שהגמרא מתייחסת לחריפות של חלתית. בפסיקה האשכנזית ישנה הנחה שהשפעת הלימון דומה להשפעה של החלתית. יתכן וזה נכון, אך גם יתכן והשפעת הלימון קטנה מהשפעת החלתית, אך דבר זה אינו מפורש בגמרא. אך גם על הצד שהלימון חריף, וגם מה שבלוע בסכין נפלט מהסכין ונבלע בו, יתכן ורק השכבה הראשונה של הסכין תפלוט את האיסור. בכדי להפליט את הבלוע בעומק הסכין, לכאורה זקוקים לחום או לחריפות משמעותית.

עצם הצורך בכל הספקות הללו מעניין. נראה שהנחת המוצא של הדיון היא להתייחס לסכין כאילו היא חתיכת איסור חמה, שנוגעת בפרי אחר פרי, וכל פרי נאסר בפני עצמו. אך אילו היינו זורקים את הסכין עצמה (חתיכת השומן עצמה) לתוך הסיר, אזי היינו משערים את ביטול הטעם בששים.

לעניין חיתוך בודד הבאר היטב אכן מקבל את ההערה שלנו: נניח שחיתכים צנן גדול בסכין קטנה, וזורקים את הצנן לתוך סיר. הבאר היטב אומר שאין צורך לשער כנגד הצנן כולו, אלא יש לשער כנגד הלהב, שהרי לא יתכן שהצנן בלע יותר מהלהב כולו. כלומר: אילו הלהב היה חתיכתאיסור שנגעה בצנן, ולאחר מכן היו זורקים את הצנן לקדרה. לא היינו מעלים על דעתנו לשער מעבר לגודל חתיכת האיסור!

מהו ההבדל בין המקרים? לכאורה הב"ח היה מקבל את טענת הבאר היטב. אך מכיוון שמדובר בלימונים רבים, אין לנו אפשרות להתייחס אל כולם יחד. עלינו להניח על כל ספק בנפרד. במקרה של הבאר היטב מדובר על פריט אחד, וביחס אליו יש לנו הערכה מקסימלית כמה מהאיסור נבלע בו. ואכן הפרי תואר (מובא בדרכי תשובה סימן צו ס"ק סג) אומר שגם הרמ"א מודה שכאשר הלימונים לפנינו, כל אחד אסור בפני עצמו, ואין מקום לטעון שאחרי מספר חיתוכים כבר בטל טעם האיסור בלימונים הראשונים. מקרה ביניים מובא בבית דוד (הובא בדרכי תשובה סימן צו ס"ק כה). הוא שואל מהו הדין אם חתך בצל בסכין טרפה לחתיכות קטנות. אם נאמץ את ההתבוננות של הבאר היטב, נכריע שמדובר בבצל אחד, ולפיכך יש לשער כנגד להב הסכין, לכל היותר. בהתבוננות של הב"ח עלינו להתייחס לכל חיתוך בנפרד. הכרעתו היא בדומה לב"ח – להתייחס לכל חיתוך כבליעה חדשה, ולכן יתכן ונתייחס אל הבצל כבעייתי יותר מכל הלהב כולה. ברם, הדרכי תשובה חולק על כך, ואומר שיש להתייחס לגודל הלהב בלבד, מכיוון שבסופו של דבר זה אותו הסכין שחותך את אותו הבצל שוב ושוב! ברם, אם ישים את הבצל בשני תבשילים, הדרכי תשובה מודה שיש להתייחס לכל אחד מהחלקים כאילו הוא בלע כמלוא הלהב, מכיוון שאיננו יודעים היכן הבליעה. לפני שנשכחם נזכיר שבכל המחלוקות, ספקן לקולא, מהטעמים שכתב הש"ך: יש לנו ספקות לגבי הגדרת המאכל החרף; יש ספק אם הסכין אכן נאסרה; יש ספק אם הבלוע בסכין חוזר ומשתבח בעזרת החרף. ומתוך כך בכל מחלוקות נכון לקבל את דברי המתירים.

עולה שלמעשה בכל הספקות נשער כנגד הלהב: במידה ויש מאכל חרף לפנינו שנחתך בסכין שאנו מניחים שאיננה כשרה אך גם אינה בת יומה: אם מדובר במאכל חרף בודד, יתכן והפוסקים מסכימים. במידה ומדובר במספר חיתוכים באותו מאכל, יש בדבר מחלוקת, וספקו להקל. במידה וחתכו מאכלים חריפים רבים: כל עוד הם לפנינו, יש להתייחס לאיסור הבלוע בכל אחד מהם בנפרד. אך אם הנכרי כבר ערבב אותם, ניתן לסמוך על כך שלכל היותר עובי הלהב נבלע בפירות, ונשער כנגד עובי הלהב.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

info@eretzhemdah.org ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך:

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:					החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	ישי בן תמר שפרה	
רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	דוד בן רחל	
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	עודד בן חיה	נעם בן שלומית	חוה ראנלה בת פיילא	
שלמה בן שלומית	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	משה בן אסתר חיה	רבקה בת שרה בלה	
יוסף בן רות	שלמה בן ביילא	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה		יצחק בן רינה	

שׁו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Cali, Colombia

קלי, קולומביה

מר חשוון תשנ"ד

דין בישולו של מחלל שבת ודינו של חלב שנחלב בנוכחותו

שאלה

מה דינו של יהודי שאינו שומר שבת או כשרות (בדרך כלל) שמבשל במקרה כזה בכוונה לשמור על הכשרות, האם דינו כגוי או כישראל שאין צריך להשתתף בבישול שלו. (ובדומה, בקשר לחלב שנחלב בנוכחות יהודי לא שומר שבת או כשרות האם דינו כחלב עכו"ם או כחלב ישראל).

תשובה

א. רוב הפוסקים נקטו שהטעם לגזירה על "בישול עכו"ם" הוא הרחקה משום חתנות¹. ונחלקו אחרונים, אי הכלל ש"מחלל שבת בפרהסיא הוא כעובד עבודה זרה" מביא לכך שיש לחוש בבישולו משום גזירה זו, או שמא יש לומר: כיון שסוף סוף הוא יהודי (ועוד: אם הוא חטא, בנותיו מה חטאו), אין הוא נכלל בגזירה זו². למעשה יש להקל בבישולו של רוב רובם של מחללי השבת בזמנינו, אשר אחרוני הפוסקים הכריעו שאינם כ"מחללי שבת בפרהסיא"³, ולפיכך אין צריך להחמיר שישתתף ישראל שומר מצוות בבישולו⁴.

ב. חלב שנחלב על-ידי גוי, ועומד על גביו ישראל מחלל שבת בפרהסיא או חשוד על דבר אחר באופן שאינו נאמן על-פי דין להעיד על כשרות החלב⁵, אין בנוכחותו של ישראל זה כלום להוציא החלב הנ"ל מגזירת "חלב עכו"ם". אך לעומת זאת: חלב שחלבו ישראל מחלל שבת בפרהסיא, יש להקל שאינו בכלל גזירת חז"ל על חלב עכו"ם⁶. משמעותה של קביעה זו: חז"ל אסרו לשתות חלב שחלבו גוי, חשש שמא עירב בו חלב טמא. לאחר שנגזרה הגזירה, נאסר לשתות חלב עכו"ם אף במקום שהחשש לעירוב חלב טמא הוא קטן ביותר, אפילו אם הוא קטן עד כדי כך שברור לנו שבכגון זה חז"ל לא היו מחדשים גזירה. נמצא מעתה: חלב שחלבו "מחלל שבת בפרהסיא" במקום שהחשש לעירוב חלב טמא קטן ביותר, כגון שאין לו בהמות טמאות בעדרו וכו',

מותר לשתות החלב מפאת שלא נכלל בגזירה. אך במקום שיש חשש של ממש שיערב בו חלב טמא, אי-אפשר לסמוך על דברי מי שאינו שומר תו"מ שלא עשה כן, ואזי אין לשתות מן החלב (גם לולא הגזירה)⁷.

- ¹ וכפירוש רש"י למשנה עבודה זרה (לה ע"ב ד"ה והשלקות), ובניגוד לפירושו על הגמרא שם (לח ע"א ד"ה מדרבנן).
- ² עיין ב"פתחי תשובה" (יו"ד סי' קיג סק"א) מה שכתב בשם ספר "תפארת למשה", ולעומתו ב"דרכי תשובה" (שם סי' טו) בשם ספר "דברי יוסף". סיכום ממצא לעניין תמצא בשו"ת "יביע אומר" (ח"ה יו"ד סי' י).
- ³ כמה טעמים ניתנו לדבר: יש שכתבו, שאינו מקבל דין של מומר לחלל שבת בפרהסיא עד שיעידו עליו בפני בית-דין שחילל שבת בפני עשרה (עיין ב"שדי חמד" מערכת המ"ם אות פו). ועל מי שנולד למשפחה שאינה שומרת שבת, כתבו דאינו בגדר "מחלל שבת בפרהסיא", כי אם בגדר תינוק שנשבה, שו"ת "בנין ציון החדשות" (סי' כג) ו"חזון איש" (חיו"ד סי' ב אות כח).
- ⁴ שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ט סי' מא).
- ⁵ פרטי הגדרים בזה ראה ביו"ד סי' קיט.
- ⁶ כן נטיית דעתו של ה"אגרות משה" (יו"ד ח"א סי' מו), שאין להחשיבו כ"עכו"ם" לגזירה זו. ועוד יש להקל בזה טפי במחללי שבת בזמננו כפי שכתבנו בגוף התשובה לגבי ביטול נכרים.
- ⁷ א. "אגרות משה" הנ"ל (סי' מו).
ב. בשולי התשובה יש להעיר: למקילים בחלב המחלבות מטעם היתרו של ה"אגרות משה" (שם סי' מז) והלאה, שהשגחת השלטונות הוי כ"ישראל עומד על גביו, היוצרת וודאות שלא עורב בו חלב טמא, ודאי לא גרע שיש משגיח ישראל, אף שהוא מחלל שבת.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

חדש חדש!
להזמנה info@eretzhemdah.org

